

INTERVJU BROJA

MILICA ĐILAS, DOCENT NA FAKULTETU POLITIČKIH NAUKA

PUTOKAZI KA EVROPI

Vera Ninić v.d. direktora «Filmskih novosti»

Čini mi se da je bolje za sve nas da počnemo da želimo i činimo stvari koje su realne i moguće

Cela Istočna Evropa je padom socijalizma očekivala da će nekako brzo doći do željenih sloboda, demokratije, tržišne privrede i blagostanja. Probudjene su mnoge nade i doživljena mnoga razočaranja. Istok kontinenta, sa svojom unutrašnjom dinamikom i napetostima, našao se, poput sirotog rođaka, na vratima bogate familije koja, opet, sa zebnjom prati ovaj „pohod sa Istoka“. Iako nas evropski optimisti uveravaju da je budućnost Evrope u zajednici naroda gde više neće biti podela na sporedne i povlašćene narode Evrope, mnogo je i onih, takozvanih evroskeptika, koji ne dele te široke vidike u pogledu budućnosti Evrope.

Šta o evropskim integracijama misle građani Srbije i kako tumačiti rezultate nedavnog istraživanja u kojem se oko 70 odsto građana izjasnilo za članstvo Srbije u EU – razgovarali smo sa Milicom Đilas, docentom na Fakultetu političkih nauka.

- Broj ljudi koji su u Srbiji opredeljeni za pridruživanje Evropskoj uniji generalno fluktuirala plus ili minus deset odsto, što zavisi od perioda u kojem se istraživanje vrši. U ovom trenutku, čini mi se, opet su nešto jača iščekivanja evropske budućnosti Srbije, ali ono što je važno jeste da u Srbiji postoji jedna stabilna podrška većine građana za taj pravac evropskih integracija. To ne mora da znači, a nedavno istraživanje je to i pokazalo, da ljudi tačno znaju šta je Evropska unija, niti da znaju sve te tehničke stvari. Oni glasaju za Evropsku uniju generalno, upoređujući kvalitet života u zemljama članicama EU i u onim koje to nisu. Kad biste to sada raščlanili na pojedinačne stvari, videli biste da građani ne pokazuju podjednak nivo podrške za svaku od tih pojedinačnih stvari. Oko 70 odsto građana Srbije izjasnilo se za pridruženje Srbije EU, ali istovremeno nisu bili spremni da menjaju svoje životne i radne navike. Proces evropske integracije je jedan visoko specijalizovan tehnički proces koji podrazumeva visoka, stručna zvanja. S druge strane, spremnost da odustanete od neke svoje životne ili radne navike danas kako biste korist od toga videli sutra - takođe je problematična za naše ljude. Mnogo ljudi ovde razmišlja na taj način, verovatno i zbog opšte nesigurnosti ambijenta u kojem živimo. Ono što je možda najindikativnije za stanje u kojem je naše društvo, jeste podatak da je od 43 odsto anketiranih građana koji su izjavili da se osećaju kao Evropljani – samo 38 odsto žena. Kad pogledate kako Evropljani žive u odnosu na našu mučnu svakodnevnicu i koliko je zahtevna pozicija zaposlenih žena danas u Srbiji – i ne čudi taj podatak. S tim u vezi je verovatno i podatak da čak 80 odsto naših građana u prethodnoj godini nije nikud putovalo, a i oni koji jesu uglavnom su putovali u okolne zemlje koje su raspadom Jugoslavije postale inostranstvo.

Pre slovenačkog pridruživanja Evropskoj uniji u njihovom parlamentu nije se raspravljalo o tom pitanju. Podrazumevalo se da taj put nema alternativu. Ima li Srbija, možda, neki alternativni put?

- Ta ekstenzivna rasprava u koju smo mi ovde ušli više je rezultat činjenice da već šest godina traje ta priča o pridruživanju Srbije EU, a da nemamo potpisani sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Zemlje koje su se 2004. godine pridružile EU taj sporazum zaključile su posle nekog kraćeg vremena. Mi smo u proces pridruživanja ušli 2000. godine, počeli smo sa konsultativnom radnom grupom 2001. i od tada dobili smo samo Studiju o izvodljivosti. Svi su nas hvalili zbog sprovedenih reformi, ali od sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju nema ništa. Puno priče, a nikakvi rezultati i onda je normalno što se pokreću te debate i o uslovljavanju EU i o tome zašto bismo mi išli tim putem kad ispada da stalno trčimo u mestu. Mi jesmo sproveli određene ekonomske i političke reforme koje su pozitivno ocenjene, ali širi kontekst u kome su ocenjivane nije omogućavao da dobijemo dovoljno pozitivnu ocenu da bismo prešli u sledeću fazu procesa pridruživanja – potpisivanje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Prvo smo imali opterećenje odnosa sa Crnom Gorom, sada je tu problem Kosova. Što se tiče alternative evropskoj integraciji, ima tu različitih razmišljanja, pa se tako pominje okretanje Rusiji sa kojom imamo trgovinski sporazum, tu je i Kina. Međutim, važno je razumeti da se u ovom trenutku Srbija nalazi tek pred zaključivanjem prvog ugovornog odnosa sa EU, pa čak i nakon toga, mi se ne priključujemo automatski Evropskoj uniji. Ono o čemu mi govorimo jeste usaglašavanje sa evropskim standardima što će nam omogućiti normalne odnose sa EU i sa zemljama koje žele da postanu njene članice. Švajcarska i Norveška, recimo, nisu članice EU, a u potpunosti su uskladile svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom

EU kako bi mogle da imaju nesmetane privredne i druge odnose sa zemljama Evropske unije. Očigledno je da ni mi nemamo neki drugi izbor nego da idemo putem usvajanja tih standarda, a kada nas jednog dana taj reformski put prirodno dovede pred vrata EU, građani će biti konsultovani na referendumu kako bi se izjasnili šta misle o našem članstvu u EU. Ali tada, već samim usvajanjem tih reformi, pitanje članstva neće biti tako dramatično. Važniji je sam taj evropski put i proces nego samo učlanjenje. Recimo, i da se Srbija sutra, nekim čudom, nađe u EU, to ne bi bitno promenilo kvalitet našeg života – promeniće ga taj proces kojim se usvajaju standardi koji menjaju način funkcionisanja jednog društva. Da parafraziram jednu poznatu misao: SAD su mogle da osvoje Avganistan, ali samo Evropska unija je mogla da promeni način na koji funkcioniše društvo recimo u Poljskoj, Mađarskoj, Češkoj: od toga kako funkcioniše sudstvo, do toga šta se svakodnevno nalazi na trpezi, ima li nasilja u porodicu; to je postepeno menjanje društva koje ima svoje prirodno ishodište u Evropskoj uniji.

Dokle se u Srbiji došlo sa uvođenjem tih evropskih standarda i kojom brzinom se taj proces odvija?

- Kriterijumi za pridruživanje Evropskoj uniji, tri relativno opšta kriterijuma precizirana na samitu u Kopenhagenu 1993.godine, podrazumevaju: prvo, poštovanje ljudskih i manjinskih prava i demokratskih principa; drugo, funkcionisanje tržišne privrede i mogućnost da se izdrže konkurenčni pritisci koji bi proizašli iz članstva u EU i treće, usklađivanje zakonodavstva sa standardima EU. Dakle, da biste išli kroz taj proces, paralelno morate da se uskladite sa ovim kriterijumima. Budući da Srbija još nije potpisala sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, ona i nema obavezu da usvaja evropsko zakonodavstvo i da se s njim usklađuje. Usvajanjem planova o harmonizaciji zakonodavstva mi, međutim, idemo u susret toj obavezi, ali tek kada taj sporazum bude usvojen, EU će ukazati koje su to prioritetne oblasti za usklađivanje u zakonodavstvu. S druge strane, i kriterijumi koji se tiču vladavine prava, poštovanja ljudskih i manjinskih prava i demokratskih standarda podjednako su važni. To pokazuje da li ste privrženi vrednostima na kojima je izgrađena EU, a s druge strane ti kriterijumi su funkcionalni, pa ako vi, recimo, ne sarađujete sa Haškim tribunalom, ne samo da prenebregavate ove vrednosti koje su suština EU, već to otvara i pitanje kako ćete onda poštovati druge svoje obaveze koje proističu iz članstva i pridruženog statusa EU.

Kada je u pitanju brzina kojom se usvajaju zakoni, ova se Vlada u tom pogledu može okvalifikovati kao reformska i produktivna. Donet je veliki broj zakona, ali za EU nije važno samo koliko je zakona usvojeno već, pre svega, šta je od toga primenjeno.

Kakve su, u tom kontekstu, ocene novog Ustava Srbije? Da li on predstavlja korak dalje ka evropskoj integraciji?

- I oni koji su podržavali usvajanje novog Ustava, i oni koji su bili protiv njega, nalazili su uporište u tome šta kaže Evropska unija. U tom smislu EU ne propisuje neke određene odredbe ustava i kada pogledate u stave zemalja članica, vidite da se oni međusobno prilično razlikuju. Za EU je pre svega važno da je usvojen Ustav koji jasno definiše ko je u ovoj zemlji za šta odgovoran. Moramo se podsetiti da je ovaj Ustav usvojen nakon situacije kada smo, prvo imali Ustav SRJ koji nije funkcionišao zbog odnosa Srbije i Crne Gore, pa smo imali Ustavnu povelju koju smo različito tumačili, i ne samo to, već je nismo ni poštivali. Nakon svega toga, što je EU definisala kao ustavnu slabost ili nestabilnost, dolazi ovaj Ustav u kome se relativno zna ko je za šta odgovoran. Ono što je važno za EU jeste da u novom Ustavu nema nekih odredbi koje bi bile u suprotnosti sa onim kriterijumima o kojima smo govorili. Primedbe na novi Ustav odnose se pre svega na nivo decentralizacije koji bi mogao biti veći, na poziciju pravosuđa u odnosu na izvršnu vlast, kao i na način usvajanja Ustava. Međutim, u odnosu na prethodnu situaciju kada ste morali da ili prenebregavate Ustav ili da se pravite da ga nema, ovo jeste korak napred. Ali nije važno samo da je Ustav usvojen, važno je i da se primenjuje na način koji pokazuje da on nije usklađen samo sa slovom već i sa duhom evropskih zakona i vrednosti. U tom smislu, tek treba da vidimo da li će novi Ustav doneti neka poboljšanja u političkom procesu koji stagnira već neko vreme oko nesaradnje sa Haškim tribunalom, ili će njegova sudbina biti slična sudbini Akcionog plana – mnogo priče u trenutku usvajanja, a od rezultata ništa.

Kako će se, po vašem mišljenju, okončati pregovori o statusu Kosova?

- Tu postoje nepovoljni trendovi koji veoma dugo traju. Novi Ustav i Platforma na osnovu koje srpski tim pregovara odražavaju jedno preovlađujuće mišljenje o tome šta Srbija smatra prihvatljivim rešenjem za Kosovo i mislim da tu nema nikakvog spora. Ono što, čini mi se, nije dovoljno jasno, bar za nas koji smo izvan procesa pregovora, jeste da li postoji neki plan B, odnosno šta bi Srbija učinila ukoliko postignuto rešenje ne bi bilo povoljno po nju. Važno je da građani znaju koje su alternative i da li ih uopšte ima. Setimo se da ova Vlada nije imala plan ni šta ako se Crna Gora odvoji. Tako su govorili prvo da EU neće podržati referendum, a onda da Savet Evrope neće prihvati crnogorski zakon o referendumu, pa su se uzdali u Lajčeka – sve, samo nije napravljen plan šta da se učini ako se Crna Gora odvoji. Tako i sada, ali čini mi se da je bolje za sve nas da počnemo da želimo i činimo stvari koje su realne i moguće.

U kom pravcu i na kojoj osnovi će se razvijati budući evropski poredak?

- Činjenica je da je EU sa 12 ili 15 članica, koje su bile sličnog ekonomskog, kulturnog i istorijskog nasleđa, bila mnogo monolitnija nego što je to sada sa 25 članica od kojih je deset ušlo u članstvo 2004. godine. Nikad u istoriji evropskih integracija nije bilo tako velikog proširenja i potrebno je neko vreme da se amortizuje ovo poslednje proširenje. Da bi EU mogla dalje da se širi, ali i da bi mogla da nastavi da funkcioniše nesmetano, potrebno je da se pozabavi svojom budućnošću. To pitanje postavio je i neuspeh Evropskog ustava na referendumima u Francuskoj i Holandiji. Do sada je uvek proširenje išlo pod ruku sa produbljivanjem integracija u EU. Jedno služi kao katalizator za drugo. Ali činjenica je da se došlo do jednog trenutka kada EU mora da razmisli – koliko proširivanja i kojim tempom i koliko produbljivanja i kojim tempom je moguće. Međutim, nije proširivanje problem. Svega tri odsto građana koji su glasali protiv Evropskog ustava na referendumu u Francuskoj kažu da su to učinili zbog straha od proširenja. Kao što ni naši građani koji su glasali protiv novog Ustava nisu to učinili zato što su nešto tumačili Ustav pa došli do zaključaka o njemu, nego su zapravo rekli nešto o načinu na koji se vodi politika u Srbiji i o načinu na koji se političari ponašaju – tako ni Francuzi svakako nisu čitali 200-300 stranica Evropskog ustava, nego su nešto rekli o načinu na koji se vodi politika u EU i u njihovoj konkretnoj zemlji. Mislim da je to poruka koju će EU morati pažljivo da tumači. Ovo, međutim, nije prva kriza proširenja. Kada gledate proces evropskih integracija – to je stalno prevazilaženje nekih kriza. Ovo je kraj jednog neprekinutog perioda proširivanja koji je trajao negde od sredine osamdesetih godina, pa do neuspeha projekta Evropskog ustava. Verujem, međutim, da će se brzo opet naći načini i inicijative da se ova kriza prevaziđe i da će se evropska integracija nastaviti na neki način. Toliko mnogo koristi ona donosi svojim članicama da je samo pitanje načina kako ići dalje.

Šta za Srbiju eventualno može značiti predsedavanje Nemačke Evropskom unijom?

- Uvek kada neka velika zemlja, zemlja osnivač, sa značajnim političkim i privrednim resursima predsedava Evropskom unijom, od nje se očekuju inicijative za rešavanje nekog značajnog pitanja. Nemačka je već istakla da će Zapadni Balkan biti oblast kojoj će se posvetiti. U tom smislu, s obzirom da će za Srbiju narednih šest meseci biti veoma važni, kako bi nekako deblockirala proces integracija, dobro je da predsedava zemlja koja ima takav politički i privredni značaj da može da inicira neke važne poteze. Ono gde Srbija ima probleme nisu ni ekonomske ni političke reforme, to je neispunjavanje političkih kriterijuma i stvaranje jedne klime da napredujemo u reformama samo zato što nas stalno neko gura.

Koji uslovi moraju da se ispune da bi se promenio režim viza sa Srbijom?

- Za nas je pitanje viza važno zbog slobode kretanja građana, ali i kao jedno simboličko pitanje jer od početka procesa tranzicije građanima Srbije obećava se lakše putovanje u EU. Međutim, istovremeno mi se ponašamo kao onaj Piroćanac iz vica koji čeka da dobije na lutriji a nikako da uplati tiket. Naime, mi smo veoma malo učinili na ispunjavanju uslova za promenu režima viza. Ti uslovi su poznati i odnose se na pouzdanije putne isprave (i dalje putujemo sa pasošem SRJ iako ta zemlja od 2003. ne postoji), zatim te putne isprave lako se mogu falsifikovati. Sledeći uslov je da kontrolu granica u potpunosti vrši policija a ne vojska što je proces u kojem se mi polako krećemo. Tek nedavno je kontrolu granica prema Hrvatskoj od vojske preuzeala policija. Tu je i potpisivanje sporazuma o readmisiji sa zemljama članicama EU što pretpostavlja da će ilegalni imigranti biti vraćeni u Srbiju i još mnoštvo drugih uslova od kojih smo se sa nekim uskladili. Uz sve ovo, važno je da postoji i svest o tome da je Srbija ekonomski i politički stabilna zemlja iz koje neće biti velikog pritska imigranata. Tačno je i da je politika EU kada su u pitanju vize nefleksibilna i rigidna ali to su uslovi i dobro bi bilo da se Srbija kreće ka njihovom ispunjavanju. Ono o čemu ćemo uskoro uči u pregovore jesu vizne olakšice, što će značiti lakše i brže dobijanje viza za određene grupe građana – naučnike, studente, umetnike, poslovnu zajednicu itd.

Na Balkanu se paralelno odvijaju procesi nacionalne homogenizacije novonastalih država, uz istovremeno njihovo okretanje evropskim integracijama. Kako se to može spojiti?

- S jedne strane u Evropsku uniju ne možete ni ući ako nemate definisanu državu, znači nacionalna integracija prethodi evropskoj integraciji. Ta dva procesa, dakle, ne moraju biti u neskladu. Svakako, to ne znači da morate imati izražena nacionalistička i tradicionalistička obeležja. Međutim, primetno je da i u okviru EU imate neku vrstu zaokreta ka konzervativnijim političkim opcijama: Le Pen u Francuskoj dobija veliki broj glasova, u Poljskoj imate jednu desničarsku vladu itd. – nije to nešto što je tipično samo za zemlje Jugoistočne Evrope. Dosta njih nastalo je raspadom bivše Jugoslavije, na tim teritorijama vođeni su ratovi, a njihova integracija u EU smatra se načinom da se izbegnu i neki ekonomski, ali pre svega bezbednosni izazovi. U tom smislu, EU je kao jedan od kriterijuma postavila upravo regionalno povezivanje sa zemljama koje se nalaze u okruženju jer se to smatra dobrom pripremom za evropske integracije. Gledajući da taj proces regionalnog povezivanja učini kompatibilnim sa evropskim integracijama, EU u tom smislu zahteva da se te zemlje međusobno ponašaju kao da su članice EU. Za nas je važno da smo izašli iz jednog konfliktnog perioda i da svi imamo taj najmanji zajednički sadržalac, da svi želimo da idemo u Evropsku uniju, a ona to koristi da i sebe obezbedi od nekih bezbednosnih rizika ali i da istovremeno stabilizuje ovo područje i da ga preokrene u pravcu ekonomskog razvoja i

integracija.

Na samitu u Rigi doneta je politička odluka da se Srbija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora pozovu u članstvo Partnerstva za mir. Šta za Srbiju znači ova odluka?

- Ova odluka pokazuje razumevanje koliko je važno da sve zemlje Zapadnog Balkana budu uključene u proces evroatlantskih integracija jer je to najbolji garant nastavka demokratskih i političkih reformi, ali i regionalne stabilnosti na Balkanu. Aktivno članstvo svih zemalja u Partnerstvu za mir najbolji je način da se garantuje da vojne snage svih zemalja regiona sarađuju i da se započete reforme u sektoru bezbednosti, kojima ovaj poziv odaje priznanje, nastave i budu još dinamičnije.
S druge strane, Srbija i Bosna pozvane su u Partnerstvo, a da nisu ispunile sve obaveze prema Tribunalu u Hagu. Iako su vrata Partnerstva do sada bila zatvorena upravo zbog nesaradnje, činjenica da su sada otvorena ne znači da se pridaje manji značaj pitanju ratnih zločina ili da obaveza izručivanja optuženih prestaje da bude nešto na čemu će se insistirati. Naprotiv, ukoliko da ispunjavanja obaveza prema Tribunalu ipak ne bude došlo, Srbija neće biti u mogućnosti da u potpunosti iskoristi mogućnosti koje joj pruža ovo članstvo. Jednostavno, situacija je sagledana u kontekstu, doneta je politička odluka, poslat je svojevrstan politički signal zemljama regiona, a pre svega Srbiji koju očekuju izbori i rešavanje statusa Kosova – da imaju izveznu evropsku i evroatlantsku budućnost. Uključivanjem Srbije, intenzivnjom političkom saradnjom, stvara se više mogućnosti da se utiče i na zbijanja unutar nje, da se podrži reformski put i da se ukaže pomoć u ispunjavanju uslova.

Kredibilitet

Pomenuli ste neefikasnost Akcionog plana iako je u javnosti najavlјivan gotovo kao konačno rešenje naših problema u vezi saradnje sa Haškim tribunalom. Mislite li da u Vladi Srbije postoji stvarna, a ne samo deklarativna volja da se Mladić izruči Hagu?

- Ja verujem da bi deo Vlade zaista želeo da se Ratko Mladić nađe u Hagu, ali ono što ne mogu da kažem jeste da li bi oni bili spremni i da ga uhapse. Kao i u mnogim drugim važnim pitanjima, ova Vlada nema aktivan odnos prema problemima: recimo, problem odnosa sa Crnom Gorom na kraju smo rešili tako što je Crna Gora to prelomila na referendumu; pregovaramo o statusu Kosova, ali su od naših pregovora sa kosovskom stranom važniji pregovori unutar Kontakt grupe, te samim tim opet čekamo da neko drugi reši to pitanje za nas. U tom smislu i dosadašnja saradnja sa Haškim tribunalom, bar kada je ova Vlada u pitanju, rešavana je tako što su sami optuženi dobrovoljno odlazili u Hag (koliko podstaknuti, koliko dobrovoljno, pitanje je u koje nećemo ulaziti). Međutim, očigledno je da Ratko Mladić i oni koji su sada na slobodi neće dobrovoljno u Hag. Tu je Vlada u situaciji da mora nešto aktivno da učini. I to je sad nejasno - kakva je politička volja da se aktivno nešto učini, odnosno da se uhapsi Mladić i da se na taj način finalizuje saradnja sa Tribunalom u Hagu. Ovde se radi o kredibilitetu Vlade: ili zaista Vlada ne zna gde je Mladić, pa samim tim ne može da ga uhapsi, ili ne želi da ga uhapsi; obe stvari za evropsku integraciju nisu dobre - ako ne zna, kako možete onda reći da vladate na celoj svojoj teritoriji, a ako ne želi, onda opet ne pokazuje spremnost da ispuni svoju obavezu. Mnogo modaliteta nema: ili Mladić mora da se uhapsi, ili kredibilno mora da se dokaže da je on van naše moći.

Sve ovo događa se u jednom kontekstu koji za Srbiju nije jednostavan: taj kontekst podrazumeva pregovore o budućem statusu Kosova, činjenicu da se raspala Državna zajednica za koju je Srbija većinski smatrala da treba da opstane, prekinute pregovore sa EU zbog nesaradnje sa Haškim tribunalom. To je jedna teška situacija za Srbiju. Mislim da EU to razume i da je spremna da pruži podršku Srbiji.